

موسمی در روستاها نیز توجه داشت که خود می تواند تشدید کننده این پدیده باشد.

همچنین پدیده فقر در روستاها را نباید به چارچوب میانگین کلی فقر محدود کرد، بلکه فقر در این مناطق از جنبه های دیگر اجتماعی و در مسایلی چون سواد، متوسط عمر، میانگین مرگ و میر کودکان و میانگین بی سوادی بزرگسالان و دیگر شاخصها قابل توجه است. در عین حال فقر در همه کشورها احتمال فقر در خانواده های پرجمعیت بیشتر از خانواده های کم جمعیت است و آمارها نیز رابطه فقر و بزرگی خانواده در جهان عرب را نشان می دهد.

تصویر ترک ها نزد اعراب

ابراهیم الداوقی، صورة الأتراك لدى العرب، بیروت، مرکز دراسات الوحدة العربية، الطبعة الاولى، اکتوبر ۲۰۰۱، ۴۲۴ صفحه.

عبدالرضا همدانی

کارشناس مرکز پژوهشهای علمی و مطالعات

استراتژیک خاورمیانه

دکتر ابراهیم الداوقی نویسنده این کتاب از معدود اندیشمندان عرب است که به دلیل تکمیل تحصیلات خود در دانشگاه های ترکیه به مناسبات اعراب و ترک ها و مسایل فی مابین بسیار توجه نموده و تلاش کرده است تا با استفاده از روشهای علمی و آکادمیک دیدگاههای طرفین نسبت به یکدیگر و تصویری را که از یکدیگر در ذهن خویش دارند، مورد بررسی قرار دهد.

دکتر الداوقی متولد سال ۱۹۲۴ در استان کرکوک واقع در شمال عراق می باشد، وی دارای مدرک دکترا در رشته حقوق از دانشگاه ترکیه است. وی طی سالهای ۱۹۶۶ لغایت ۱۹۷۲ وابسته فرهنگی سفارت عراق در آنکارا بود و پس از آن در دانشگاه بغداد به تدریس پرداخت. او

هم اکنون در برخی از دانشگاه‌های اروپا به عنوان مدرس مسایل ترکیه مشغول فعالیت است. وی دارای چندین کتاب به زبانهای ترکی، عربی و انگلیسی است. یکی از مهمترین کتابهای دکتر الداقوقی «تصویر اعراب نزد ترک‌ها» می باشد که در آن به تشریح نحوه نگرش ترک‌ها به اعراب و به ویژه به دو همسایه عرب خود یعنی عراق و سوریه اشاره کرده است.

این کتاب همان گونه که مؤلف آن در بخش مقدمه ذکر کرده، با روش «تحلیل محتوا» به رشته تحریر درآمده است. در فصلهای آغازین بیشتر از منابع و اسناد تاریخی استفاده شده است. اما در فصلهایی که به تصویر کنونی ترک‌ها نزد اعراب اشاره شده، محقق مبادرت به تحقیق میدانی و جمع آوری داده‌ها از طریق پرسش نامه کرده است. فصل اول کتاب عوامل مؤثر بر شکل گیری تصویر ترک‌ها نزد اعراب را مورد بررسی قرار داده است. در ابتدای فصل، تاریخچه تصرف ترکیه توسط نیروهای اسلامی در قرن دوم میلادی مرور شده است و سپس سه محور به عنوان عمده ترین عوامل مؤثر در شکل گیری تصویر ترک‌ها نزد

اعراب، معرفی گردیده اند. این سه محور عبارتند از: الف. امنیت ملی عربی؛ ب. ترک‌ها بین میراث عثمانی و ایدئولوژی دولت مدرن؛ ج. متغیرهای بین المللی در منطقه و نقش تبلیغات صهیونیستی.

در ارتباط با محور «الف» نویسنده عقیده دارد، به نفع اعراب است که ترکیه عاملی در جهت تهدید اعراب و یا اینکه پایگاهی برای حضور نظامی قدرتهای بزرگ نباشد. اما ترکیه تاکنون هم به لحاظ جغرافیایی و هم با شرکت در اتحادیه‌ها و ائتلافهای نظامی بر خلاف منافع اعراب حرکت نموده است. با توجه به اینکه سرچشمه اصلی دو رود دجله و فرات در خاک ترکیه می باشد حیات دو کشور هم جوار یعنی سوریه و عراق نیز به این دو رود بستگی دارد. هرگونه سیاستی که ترکیه در جهت کنترل و کاهش میزان ورود آب به سوریه و عراق در پیش گیرد، منجر به ایجاد تنش میان این کشورها می شود. در عمل نیز تاکنون چندین بار میان ترکیه و عراق و سوریه چنین بحرانهایی بر سر آب دجله و فرات روی داده است.

از سوی دیگر، با استقرار نیروهای

آمریکا در پایگاه انجریلیک ترکیه و استفاده از این پایگاه برای حمله به عراق و ائتلاف نظامی ترکیه با اسرائیل، کشورهای سوریه و عراق و همچنین ایران، تحرکات نظامی ترکیه را تهدیدی برای امنیت ملی خویش قلمداد نموده اند.

مؤلف در تشریح محور «ب» به تغییر اولویتهای نظام سیاسی در خلافت عثمانی می پردازد. وی می نویسد: «... تفاوت میان خلافت عباسی و عثمانی ریشه ای است. در خلافت عباسی، دین پایه و اساس است و سیاست تابعی از دین است، در حالی که در خلافت عثمانی این مسئله معکوس می شود به طوری که سیاست در جایگاه برتر قرار می گیرد و دین تبدیل به وسیله ای برای اجرای سیاست و حمایت از ممارست حکومت می شود.» (ص ۲۵۲)

وی در ادامه به افسول و سقوط امپراتوری عثمانی و سیاستهای مصطفی کمال آتاتورک در تبدیل ترکیه به کشوری لاییک و اروپایی می پردازد و این سیاستها را عاملی مؤثر در دور شدن اعراب و ترک ها از یکدیگر معرفی می نماید.

الداقوی در قسمت پایانی فصل اول

کتاب به نقش تبلیغات صهیونیستی در جدایی افکندن میان ترکیه و اعراب پرداخته است و در این میان چندین مثال نیز ارائه می دهد، اما نکته قابل توجه توصیف انقلاب اسلامی ایران به انقلاب نوار [کاست] توسط این نویسنده است. وی

برای توصیف خود هیچ شرحی نمی دهد و پس از ذکر این مطلب به رقابت منطقه ای ترکیه - مصر و ترکیه - ایران اشاره می کند. البته این گمان وجود دارد که ملیت عراقی نویسنده و بروز جنگ میان کشورش و ایران در مطرح کردن چنین توصیفی در مورد انقلاب ایران بی تأثیر نباشد و اگر این گمان صحیح باشد آنگاه به اصرار نویسنده مبنی بر اینکه در کتاب حاضر کاملاً بی طرفی علمی را رعایت کرده است، باید با دیده شک و تردید نگریست.

دومین فصل کتاب که «تحولات تصویر ترک ها در مطالعات معاصر عربی» نام گرفته است، نگرش ملی گرایان، اسلام گرایان و سکولارهای عرب را نسبت به ترک ها مورد بحث قرار داده است. به نظر مؤلف از آنجا که اغلب ملی گرایان به عنوان سردمداران جنبشهای آزادی بخش ملی و رهایی از بند

استعمار و استبداد شناخته می‌شوند و ملی‌گرایان عرب نیز از این قاعده مستثنی نیستند، بنابراین اعراب ملی‌گرایی که خواهان استقلال سرزمینشان بودند، دولت عثمانی را دولتی مستبد و استعمارگر می‌دانستند و در نوشته‌های خود، ترک‌ها را عامل از بین رفتن میراث عربی، نابودی ملت عرب، سلب‌کننده آزادیها و اشغالگر سرزمینهای عربی قلمداد می‌کردند. با این حال، مؤلف معتقد است که ملی‌گرایان معاصر بیش از اینکه نگاه به گذشته داشته باشند، در صدد ساخت آینده‌ای بهتر هستند و در این راستا به خوبی می‌دانند که باید مناسبات اعراب و ترکیه بر اساس مصالح و منافع دوجانبه شکل بگیرد.

در مقابل ملی‌گرایان عرب، اسلام‌گرایانی قرار داشتند که معتقد به بقای اصل خلافت، به عنوان میراثی از شیوه حکومت خلفای پیامبر اکرم (ص) بودند. گرچه این گروه به حکومت باب‌عالی ایرادهایی می‌گرفتند، در عین حال چنین نظام حکومتی را عامل وحدت مسلمانان تلقی می‌کردند. به همین دلیل نیز حرکت‌های سیاسی و نظامی که توسط

اسلام‌گرایان در شمال آفریقا طی قرن نوزدهم صورت گرفت، نظیر قیام مهدی سودانی و جنبش سنوسی، جنبش‌های آزادی‌خواهانه و جدایی‌طلبانه نبودند، بلکه در جهت مقابله با دشمن خارجی و افزایش توان دولت عثمانی برای مقاومت در برابر اروپا و حفاظت از هویت اسلامی فعالیت می‌کردند. ولی این نگرش با فروپاشی خلافت عثمانی و قدرت‌یابی آتاتورک تغییر یافت و گروهی اصول و ارزشهای اسلامی و حکومت ژنرالها در ترکیه را تلاشی برای نابودی اسلام معرفی می‌کردند.

نویسنده کتاب در ادامه این مبحث به کوشش برخی از گروههای اسلام‌گرای فعال در ترکیه برای برپایی مجدد یک حکومت اسلامی واقعی اشاره می‌نماید و در این زمینه شیخ جمال الدین قبالان، رییس کمیته ارشاد و فتوا در سازمان «نگرش ملی» متعلق به حزب رفاه در اروپا، را به عنوان مثالی بارز معرفی می‌کند. وی معتقد است که قبالان تحت تأثیر شدید رهبر ایران، آیت‌الله خمینی (ره)، قرار داشته است و به همین سبب برای طرفداران خود در ترکیه نوار سخنرانی می‌فرستاده و از آنها

می خواسته است که برای برپایی انقلابی اسلامی در ترکیه قیام کنند.

مؤلف در آخرین قسمت از فصل دوم کتاب، ابتدا به تقسیم بندی سکولارهای عرب می پردازد و سپس نگرش آنها را نسبت به ترک ها مورد بررسی قرار می دهد. وی معتقد است در جهان اسلام دو نوع سکولاریسم وجود دارد: ۱. سکولاریسم آشکار، نظیر آنچه که هم اکنون در ترکیه وجود دارد که این سکولاریسم خود نیز به سکولاریسم ملی و سکولاریسم بین المللی تقسیم می شود. ۲. سکولاریسم ضمنی که در جهان عرب وجود دارد و در عین حال که با اسلام سیاسی مخالفت دارد، به صراحت اعلام نمی کند که سکولار است. به نظر الداقوقی حکومت های مصر، سوریه، تونس و الجزایر در این دسته قرار دارند. سکولارهای ضمنی در عین حال که به اسلام اعتقاد دارند، پی گیری منافع ملی را در اولویت قرار داده اند و به ایدئولوژی اسلامی به عنوان شیوه ای حکومتی چندان واقعی نمی نهند، بر این اساس این گروه از کشورها در راستای منافع ملی خود، مناسباتشان با ترکیه را تنظیم و سامان دهی می نمایند.

مؤلف در فصل دوم کتاب به بررسی تصویر ترک ها در رسانه های گروهی و شعر اعراب می پردازد. وی در این زمینه روزنامه ها، مجلات هفتگی، ماهنامه ها و فصلنامه های مختلفی را به مدت شش ماه از تاریخ ۱۰/۱/۱۹۹۸ تا ۳۱/۳/۱۹۹۹ مورد مطالعه قرار داده و سعی کرده است تا میزان توجه این مطبوعات را به مسایل ترکیه، امضاء پیمان نظامی با اسرائیل، مسئله کردها و عبدالله اوجالان و تیره شدن روابط سوریه و ترکیه اندازه گیری نماید. به نظر نویسنده، مطبوعات عرب به مسایل داخلی ترکیه توجهی ندارند، زیرا طی مدت شش ماه از مجموع ۲۴۴ سرمقاله چاپ شده در دوازده نشریه منتخب نویسنده، تنها ۱۲ مقاله در ارتباط با مسایل جاری در ترکیه بوده است. از مجموع ۵۳۹ خبر یا مقاله ای که در ارتباط با ترکیه در این نشریات چاپ شده، فقط ۱۵ بار اخبار مربوط به ائتلاف نظامی ترکیه و اسرائیل منتشر شده است که این مسئله نشان می دهد اعراب به این ائتلاف اهمیت چندانی نداده اند. اما در مقابل بحران میان سوریه و ترکیه بر سر تخصیص آبهایی که از ترکیه سرچشمه می گیرند و وارد

سوریه می‌شوند و مسئله‌ی عبدالله اوجالان و بازگرداندن وی به ترکیه مورد توجه مطبوعات عرب قرار گرفته است. مؤلف با بررسی ۷۶ خبر و مقاله‌ای که در این زمینه منتشر شده است، نتیجه‌گیری می‌کند که علل توجه مطبوعات به این مسئله عبارتند از:

الف. تهدید امنیت ملی عربی.

ب. حضور اسرائیل در پشت پرده‌ی این بحران.

ج. تلاش برای آوردن فشار بر سوریه از سوی متفاوت یعنی از ترکیه و اسرائیل به طور هم‌زمان.

بیشترین مسئله‌ای که طی این شش ماه مورد توجه مطبوعات عرب قرار گرفت، قضیه‌ی عبدالله اوجالان و بحران موجود میان کردها و دولت ترکیه بوده است. در این مدت ۲۱۳ خبر یا مقاله از سوی این نشریات در ارتباط با اوجالان، خروج از سوریه، سفر به ایتالیا و سپس به آفریقا و در نهایت دستگیری وی به چاپ رسیده است.

یکی دیگر از مواردی که مورد توجه واقع شده است، قضیه‌ی ترور احمد تانر قیشلالی، وزیر فرهنگ پیشین ترکیه، در

۲۱ اکتبر ۱۹۹۹ می‌باشد. نویسنده در صفحه ۱۶۶ کتاب می‌نویسد: «... بعضی از رسانه‌های گروهی ترکیه، کنسولگری اسرائیل در ترکیه و مزدوران موساد را متهم به ترور بعضی از فلسطینی‌ها و قتل تعدادی از ایرانی‌ها جهت تخریب مناسبات ترکیه-فلسطین و ایران-ترکیه نموده‌اند... مقامات امنیتی ترکیه پس از ترور اندیشمند سکولار و وزیر فرهنگ پیشین، دکتر احمد تانر قیشلالی، سه ایرانی را در فرودگاه آنکارا دستگیر کردند، اما پس از اینکه متوجه حضور دستهای بیگانه خارجی شدند، این سه نفر را آزاد کردند.»

در قسمت پایانی این فصل نیز نویسنده اقدام به جمع‌آوری و آرایه‌چند شعر در ارتباط با دولت عثمانی و ترکیه و دیدگاه اعراب نسبت به ترک‌ها از شاعران معروف عرب نظیر احمد شوقی کرده است.

«تصویر ترک‌ها در کتابهای درسی عربی» عنوان چهارمین فصل کتاب است. در این فصل مؤلف به بررسی تصویر ترک‌ها در کتابهای تاریخ مدارس اردن و تونس پرداخته است. وی علت‌گزینش کتابهای این دو کشور را بعد جغرافیایی دو کشور معرفی

کرده و معتقد است که مقایسه تصویر ترک ها در کتابهای اعراب غرب جهان عرب و شرق آن می تواند در شناخت دقیق دیدگاه کلی اعراب نسبت به ترک ها مفید واقع شود. ضمن اینکه به اعتقاد مؤلف، اردن وارث

انقلاب بزرگ عربی است که ملک حسین بن علی، شریف مکه در سال ۱۹۱۶، علیه حکومت عثمانی اعلام کرد و تونس نیز دارای نظامی سکولار-لیبرال است که در آن ملی گرایی اسلامی میانه رو و سوسیالیسم معتدل عربی دیده می شود و در عین حال در کتابهای تاریخ هر دو کشور، به میزان زیادی عدم جانبداری و انفعال نسبت به تاریخ مناسبات اعراب و ترک ها به چشم می خورد. با وجود این کتابهای تاریخ در مدارس عربی سه وجه مشترک دارند:

۱. نحوه شکل گیری خلافت عثمانی و سیطره بر جهان عرب را تشریح می کنند؛

۲. اغلب از فروپاشی خلافت عثمانی و گرایش جمهوری ترکیه به سمت غرب که منجر به جدایی و قطع روابط اعراب و ترک ها شد، سخنی به میان نمی آورند؛

۳. دیدگاههای مندرج در این کتابها مطابق با نظامهای سیاسی در کشورهای

عربی می باشد، اما به طور کلی در کتابهای تاریخ عربی این نظر وجود دارد که خلافت عثمانی، خلافتی استبدادی و ظالمانه بود و منجر به عقب ماندگی اعراب از چرخه توسعه و تمدن شد.

مؤلف در کنار بررسی جامع کتابهای تاریخ اردن و تونس، نگاهی مختصر و گذرا به کتاب «تاریخ نوین و معاصر عرب» که برای دانشجویان رشته ادبیات دبیرستانهای سوریه تدوین شده است، می اندازد. در این کتاب به مناطق عربی که از سوی کشورهای دیگر غصب و اشغال گشته، اشاره شده است و جالب اینجاست که در میان این مناطق که عبارتند از فلسطین، منطقه اسکندرون سوریه که توسط ترکیه اشغال شده، اریتره، انگندی و اوگادین که توسط اتیوپی و کنیا اشغال شده و شهرهای

ستبیه، ملیله و جزایر عربی در مغرب توسط اسپانیا، جزایر سه گانه تنب بزرگ و تنب کوچک و ابوموسی و منطقه اهواز [خوزستان] در خلیج فارس نیز به چشم می خورد که از دید این کتاب تاریخی توسط ایران اشغال شده اند. این ادعاهای مندرج در کتاب درسی سوریه از دو دیدگاه شایان توجه می باشد:

الف. اگر به طور دقیق و موشکافانه به

تاریخ و وسعت جغرافیایی ایران نگاه شود، آنگاه می‌باید بخشهای وسیعی از جهان عرب در اختیار ایران قرار گیرد و یا حداقل اینکه ادعاهای شدیدی نسبت به این بخشها و مناطق وجود داشته باشد، در حالی که مورخان و اندیشمندان عرب به خوبی می‌دانند که چنین ادعاها و افکاری در کتابهای درسی ایران ترویج و تبلیغ نمی‌شود. ضمن اینکه منطقه خوزستان هرگز در هیچ برهه تاریخی از حکومت مرکزی ایران جدا نشده و به رغم حضور اعراب در این منطقه، حاکمیت ایران بر خوزستان همواره برقرار و پایدار بوده است. ب. همان گونه که پیشتر آورده شد، مؤلف معتقد است که مناسبات سیاسی فعلی میان کشورهای عربی و ترکیه در نحوه نگارش تاریخ خلافت عثمانی و روابط اعراب و ترک‌ها در کتابهای درسی عربی تأثیر بسزایی داشته است.

اما با توجه به مناسبات حسنه و استراتژیک سوریه و ایران، انعکاس چنین مطالبی در کتاب درسی سوریه مغرضانه به نظر می‌رسد و می‌تواند در مناسبات سوریه و ایران تأثیر منفی داشته باشد.

مؤلف در پنجمین فصل کتاب اقدام به تحقیق میدانی نموده و در میان گروهی از اعراب مقیم ترکیه پرسش‌نامه‌هایی در ارتباط با دیدگاه اعراب نسبت به ترک‌ها توزیع کرده است. نویسنده در ابتدای فصل به شیوه طرح پرسشها و نحوه آمارگیری و نوع تحلیل پاسخها پرداخته و تلاش کرده است تا گروههای پاسخ دهنده را هم تفکیک سنی نماید و هم تفکیک شغلی. ضمن اینکه به ملیت اعراب ساکن در ترکیه نیز اشاره کرده است.

وی نتیجه‌گیری کرده است که ۲۴ درصد از اعراب ساکن ترکیه به بیهوده بودن برقراری مناسبات میان کشورهای عربی و ترکیه اذعان نموده‌اند، زیرا اعتقاد دارند که دولت ترکیه با انعقاد پیمان نظامی با اسرائیل و تحقیر اعراب عملاً راهی برای بهبود مناسبات بر جای نگذاشته است. ۱۸ درصد نیز معتقدند که سران و سیاستمداران ترک تمایلی به برقراری روابط با دولتهای عربی ندارند و ۹ درصد نیز معتقدند که ترک‌ها به دلیل سابقه خلافت عثمانی بر سرزمینهای عربی با فخر و غرور به اعراب می‌نگرند و خود را همچون برادر بزرگتری که

باید از او اطاعت شود، قلمداد می‌کنند. با وجود این مؤلف در پایان فصل نتیجه‌گیری می‌کند که «...مردم ترکیه و اعراب اراده کرده‌اند که در کشورهایشان به توسعه‌ای متمدنانه دست یابند و در بند ایدئولوژیهای حاکم نباشند، زیرا آگاهند که نتایج چنین سیاستهایی با اهداف نیروهای دشمن منطبق است...» (ص ۳۴۳). واضح است که چنین نتیجه‌گیری شعارگونه‌ای با پاسخهایی که مؤلف در پرسش‌نامه دریافت کرده است، متفاوت می‌باشد.

مؤلف در فصل ششم کتاب ضمن بررسی روابط کشورهای عربی و ترکیه، به نتیجه‌گیری نیز پرداخته است. در حالی که به طور معمول در کتابهای علمی-پژوهشی چنین امری صورت نمی‌گیرد و قسمت نتیجه‌گیری جدای از فصل پایانی کتاب به رشته تحریر در می‌آید. نویسنده در این فصل با توجه به مسایلی که مطرح می‌کند در بخشهای متعددی به ایران و روابط تهران-آنکارا اشاره می‌کند.

به نظر نویسنده به دلیل تیرگی دیرینه روابط روسیه و ترکیه، آنکارا همواره در صدد کسب حمایت منطقه‌ای و بین‌المللی در

برابر همسایه شمالی خود بوده است. مصطفی کمال آتاتورک نیز با عنایت به این مسئله به امضای پیمان سعدآباد در سال ۱۹۳۷ به همراه عراق، افغانستان و ایران مبادرت نمود تا در کنار تشکیل نوعی همکاری اقتصادی، امنیتی و سیاسی، برای حکومت نوپای خود جلب حمایت کرده باشد (ص ۳۵۲). از سوی دیگر، دولت‌مردان ترک برای کسب حداکثر منافع ملی سعی کرده‌اند که در اختلافها و بحرانهای موجود میان کشورهای اسلامی کمتر مداخله نمایند و به دلیل پیروی از همین سیاست بود که ترکیه در جنگ عراق و ایران، توازنی دقیق در روابط خود با هر دو کشور درگیر در جنگ برقرار کرد و موفق شد در طول هشت سال جنگ تراز بازرگانی خود را تعدیل کند، به طوری که ایران و عراق پس از آلمان تبدیل به اصلی‌ترین شرکای تجاری ترکیه شدند و راههای ترانزیت ترکیه، مسیرهای اصلی عراق و ایران به اروپا بودند (ص ۳۶۰).

نویسنده معتقد است که به دنبال پیروزی انقلاب ایران و بروز بحران افغانستان، اهمیت نظامی و استراتژیک ترکیه در چارچوب سازمان پیمان آتلانتیک شمالی

تازه‌های کتاب در مورد خاورمیانه

نهیة و تنظیم: دکتر حمید احمدی

دانشیار علوم سیاسی

دانشگاه تهران

Roy Allison and Lena Johnson, eds,
*Central Asian Security: The New
International Context*, Washington,
D.C. and London: Brookings
Institution Press, 2001, 268 pages.

امنیت آسیای مرکزی: بستر

بین‌المللی تازه

این کتاب محصول کنفرانسی است که در سپتامبر سال ۱۹۹۹ توسط مؤسسه سوئدی امور بین‌الملل برپا شد و در آن نویسندگان برجسته دیدگاه‌های خود را مطرح کردند. کتاب در برگیرنده ۱۱ مقاله از میان مهمترین آن مقالات است. هدف کتاب بررسی چالش‌های نوین فراروی آسیای مرکزی در سال‌های بعد از نیمه دهه ۱۹۹۰ است. کشف نتایج شبکه رو به گسترش روابط میان کشورهای آسیای مرکزی و کشورهای مناطق هم‌جوار

افزایش یافت (ص ۳۶۱). از سوی دیگر به مشکلات داخلی ترکیه و به ویژه به مسایل کردها اشاره می‌کند و به تلاش‌های این کشور برای فرافکنی بحران کردها به خارج و متهم کردن عراق، سوریه و ایران به حمایت از کردها و مداخله در امور داخلی ترکیه می‌پردازد. وی می‌نویسد: «از نظر ترکیه، کشورهای سوریه، عراق و ایران به تروریسم سازمان یافته حزب کارگران کردستان کمک می‌کنند و این کشورها از تروریسم به عنوان ابزاری در سیاست خارجی علیه همسایگان خویش استفاده می‌نمایند» (ص ۳۶۸).

با توجه به اینکه منابع تحقیقاتی در مورد دیدگاه اعراب نسبت به ترکیه و نحوه نگرش ترک‌ها به مسایل خاورمیانه و جهان عرب اندک می‌باشد، کتاب حاضر می‌تواند به عنوان یکی از مراجع معتبر برای پژوهشگران روابط ترکیه و جهان عرب معرفی گردد.